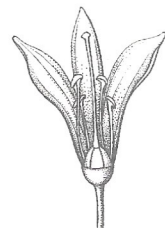

LELIES

LAND VAN DE REIZENDE BOL

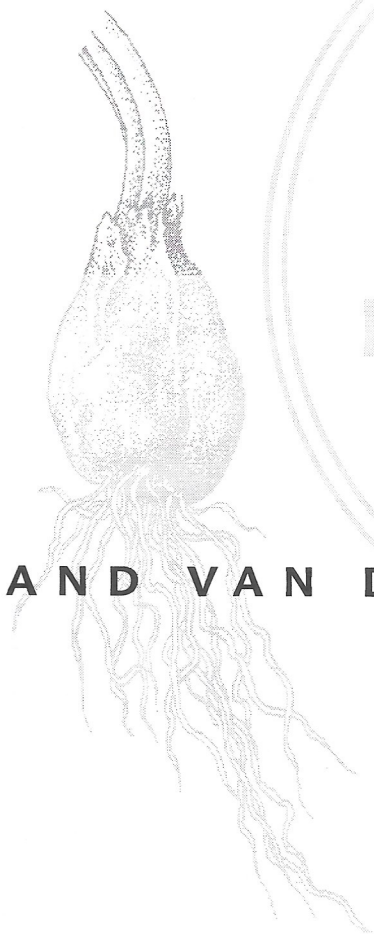

**NOTITIE
OVER
LELIETEELT IN
DRENTHE**

**PLANT NU!
EN U HEEFT DIT
JAAR NOG...**

MILIEUFEDERATIE DRENTHE

**BESTRIJDINGSMIDDELEN, KUNSTMEST, DRAINAGE,
GRONDWATERPUTTEN EN SPOELPLAATSEN
IN UW ACHTERTUIN**

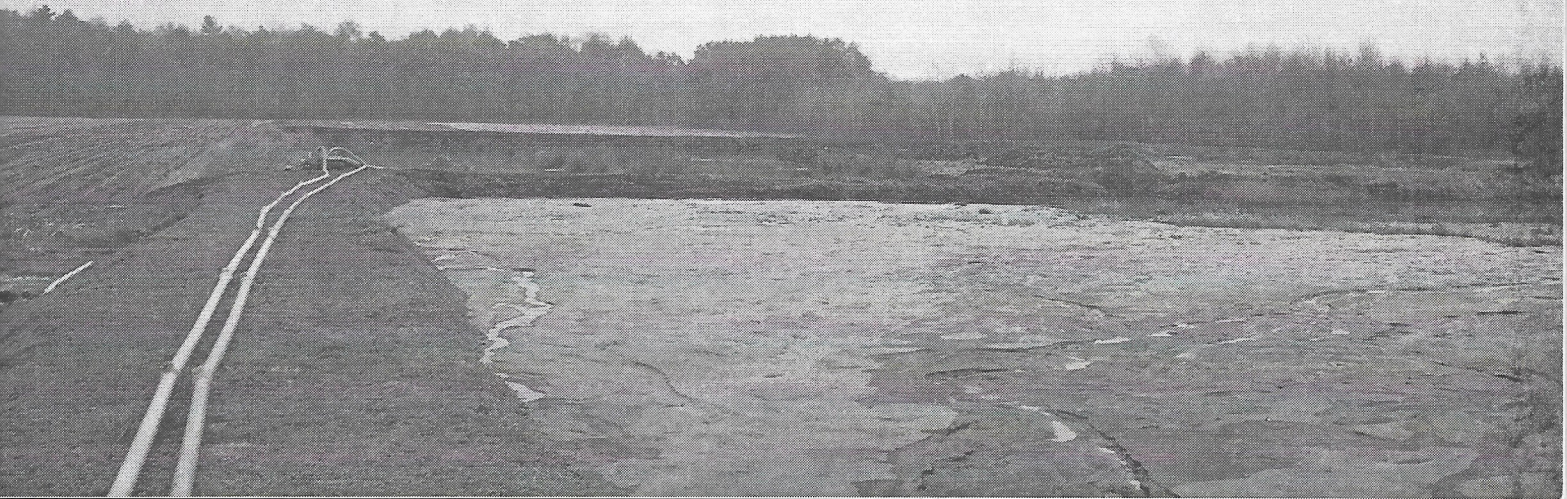
**NOTITIE
OVER
LELIETEELT IN
DRENTHE**

LAND VAN DE REIZENDE BOL

MILIEUFEDERATIE DRENTHE

INHOUD

1	Inleiding	4
2	Omvang bollenteelt	6
3	Beleid	10
4	Lelieteelt	12
5	Milieuaspecten	16
6	Biologische bollenteelt	22
7	De praktijk in Drenthe	24
8	Conclusies en discussie	28

INLEIDING

De bollensector presenteert de lelieteelt in Drenthe als kans binnen het concept van plattelandvernieuwing. Door de provincie wordt de lelieteelt omarmd en gestimuleerd. Het biedt een alternatief voor de traditionele akkerbouw en draagt bij aan de werkgelegenheid. Het klinkt allemaal prachtig, maar hoe zit het met de milieubelasting van de teelt? Aangezien bij de Milieufederatie Drenthe verschillende vragen binnenkwamen met betrekking tot de lelieteelt in Drenthe en de bloembollenteelt niet bekend staat als schone teelt, hebben wij in deze notitie de feiten ten aanzien van de lelieteelt in Drenthe op een rij gezet.

Ook geven wij een overzicht van het beleid ten aanzien van de lelieteelt en de knelpunten die zich in de praktijk in Drenthe voordoen.

Doel van de notitie is met name om de lelieteelt op basis van de milieu- en landschappelijke aspecten te beoordelen. We hopen met deze notitie een discussie op gang te brengen over de lelieteelt in Drenthe.

Voor de totstandkoming van deze notitie zijn verschillende gesprekken gevoerd met diverse betrokkenen, waaronder de werkgroep Bollenboos bestaande uit kritische burgers uit de gemeente Westerveld.

De verantwoordelijkheid voor deze notitie ligt uiteraard bij de Milieufederatie Drenthe.

Omvang bollenteelt

Drenthe is na Noord-Holland en Limburg de belangrijkste provincie voor de lelieteelt. Inmiddels ligt ruim 13% van het Nederlandse lelieareaal in Drenthe. De meeste lelies worden in Drenthe geteeld in de gemeenten Midden-Drenthe en Westerveld.

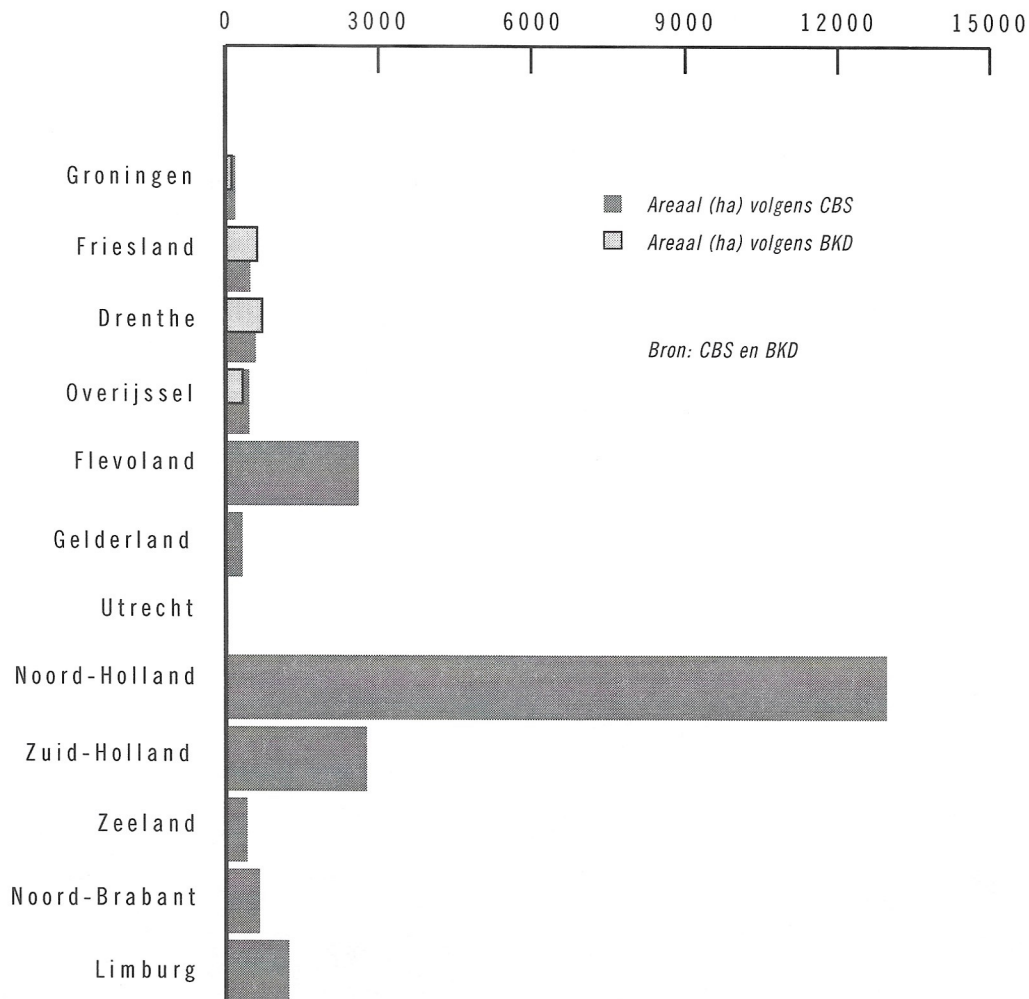
2.1 Nederland

Van oudsher vond de bloembollenteelt in Nederland geconcentreerd plaats op de geestgronden achter de duinen. Van daaruit heeft de teelt zich uitgebreid naar de aangrenzende gebieden, eerst in Zuid-Holland en vervolgens in Noord-Holland. Vooral sinds ongeveer 1985 heeft een zeer expansieve groei ingezet, in eerste instantie met name in Noord-Holland maar vervolgens ook steeds meer buiten de traditionele teeltgebieden. De bloembollenteelt is in Nederland gegroeid van 14.255 hectare in 1980 tot 22.618 hectare in 2001. Op dit moment blijkt bijna 70% van de bollen in Noord en Zuid-Holland te worden geteeld. In 1980 was dit nog 80%. (Bron: CBS)

2

Bollenareaal per provincie in 2001

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) geeft een ander bollenareaal per provincie dan de Bloembollenkeuringsdienst (BKD). Het verschil tussen de CBS-cijfers en de BKD-cijfers wordt verklaard doordat de CBS-cijfers gekoppeld zijn aan het postadres van een bedrijf, terwijl de BKD-cijfers betrekking hebben op het werkelijke areaal in een bepaalde provincie. Volgens het CBS worden Noord-Hollandse telers die bollen telen in Drenthe dus geregistreerd bij het areaal van Noord-Holland, terwijl de BKD dit bij Drenthe rekent. In feite geven de BKD-cijfers dus een beter inzicht in de werkelijke omvang van de bollen-teelt in een provincie.

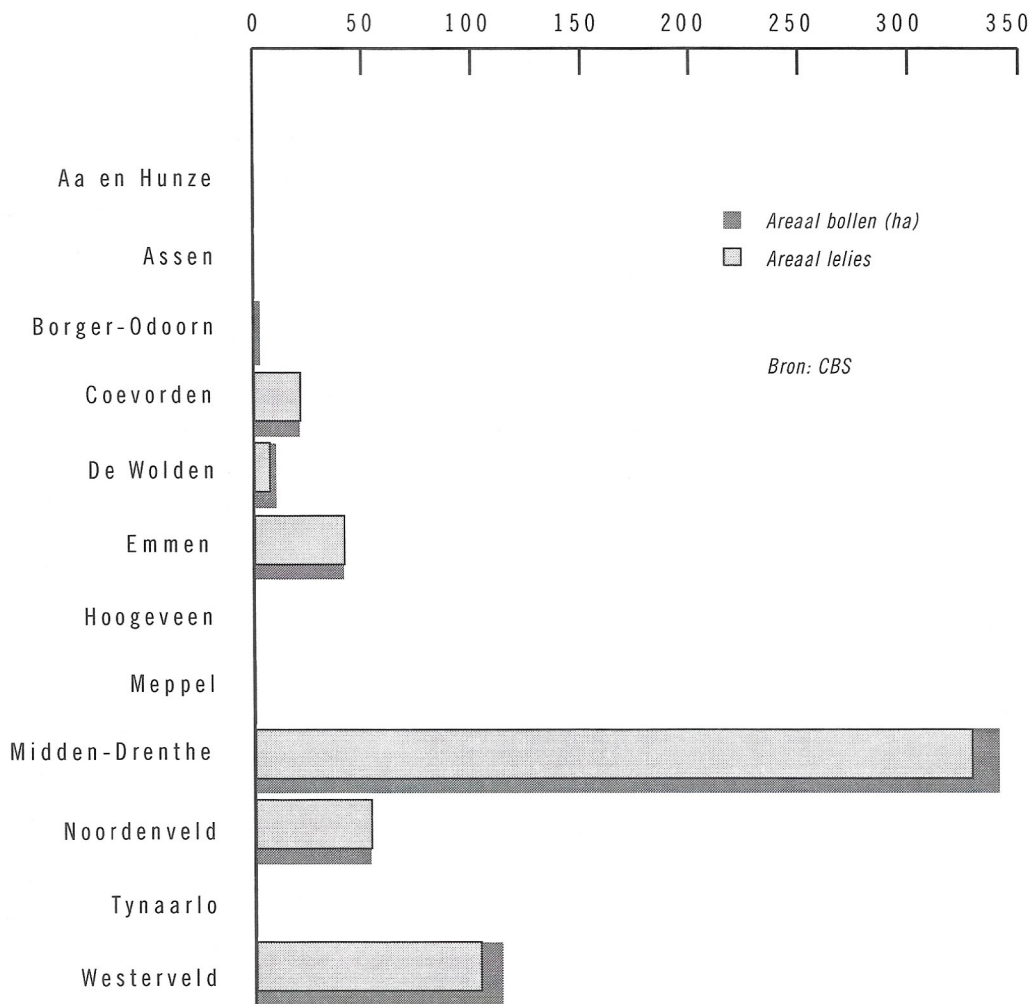
2.2 Drenthe

In 1980 was het areaal bollen in Drenthe nog te verwaarlozen. In 2001 was het areaal echter gegroeid naar 734 hectare, ruim 3% van het totaal in Nederland. Het gaat hierbij met name om lelies (89%), omdat dit bolgewas goed groeit op zandgronden. Verder werden nog kleine oppervlakken tulpen, narcissen, gladiolen en irissen geteeld. *(bron: BKD)* Lelieteeft vormt een alternatief voor de traditionele akkerbouwgewassen in Drenthe, omdat de opbrengst per hectare hoger is.

In 2001 bedroeg het areaal lelies in Drenthe volgens de BKD 652 hectare (volgens het CBS 581 hectare), ruim 13% van het totale lelieareaal in Nederland. Na Noord-Holland en Limburg is Drenthe de belangrijkste provincie voor de lelieteelt. Deze lelies werden op 34 bedrijven geteeld. De meeste lelies werden geteeld in de gemeenten Midden-Drenthe en Westerveld. *(Bron: CBS)*

Bollen- en lileareaal per gemeente in Drenthe 2001

Beleid

Specifiek beleid ten aanzien van de bollenteelt blijkt schaars te zijn, in ieder geval in de provincie Drenthe. Stimuleringsbeleid is er wel maar provinciaal of gemeentelijk beleid dat aangeeft waar en onder welke voorwaarden lelieteelt is toegestaan, ontbreekt volledig.

3

3.1 Rijk

Gewasbeschermingsbeleid

In 1995 is een milieuconvenant afgesloten tussen diverse overheden en de bloembollensector. In dit milieuconvenant waren taakstellingen opgenomen voor het terugdringen van het gebruik en de emissie van bestrijdingsmiddelen en meststoffen. Dit milieuconvenant was afgesloten in het kader van het Meerjarenplan Gewasbescherming (MJP-G). Zowel het MJP-G als het convenant zijn eind 2000 afgelopen. In 2001 heeft staatssecretaris Faber het nieuwe gewasbeschermingsbeleid 'Zicht op gezonde teelt' gepresenteerd, maar door de discussies in het kader van de toelating en het verbod van bestrijdingsmiddelen is er nog steeds geen nieuw beleid van kracht.

In het MJP-G was ook een sanering van circa 90 actieve stoffen van gewasbeschermingsmiddelen aangekondigd. Sanering wil zeggen dat middelen of toepassingen van middelen die niet voldoen aan de milieucriteria op zo kort mogelijke termijn verboden moesten worden. Inmiddels is een deel van deze middelen verboden, maar andere middelen zijn nog steeds toegelaten en een aantal daarvan wordt ook toegepast in de lelieteelt (zie paragraaf 5.1)

Structuurschema Groene Ruimte 2

In het Structuurschema Groene Ruimte 2 (SGR2, januari 2002) staat dat het kabinet de bloembollenteeltketen ook in de toekomst sterk en concurrerend wil houden, binnen de randvoorwaarde van milieu en landschap. Er wordt onderscheid gemaakt tussen permanente

teelt en de (semi-)tijdelijke teelt, ook wel aangeduid als reizende bollenkraam.

Onder de reizende bollenkraam wordt in het SGR2 verstaan dat een ondernemer als vruchtwisseling bollen teelt, maar dat in andere jaren de grond een ander gebruik kent. Dit geldt voor de teelt in Drenthe. In het Structuurschema is aangegeven dat deze teelt in principe overal in Nederland kan plaatsvinden, met uitzondering van de gebieden waar vernieuwen van grasland planologisch niet mogelijk is en in de groene contouren. (Deze groene contouren zijn gedefinieerd in de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening.)

De permanente bloembollenteelt op zeezandgrond moet om verschillende redenen worden geherstructureerd. Het kabinet (Paars 2) wilde de uitbreiding en verplaatsing van deze permanente bollenteelt concentreren op zogenaamde projectlocaties. In Drenthe is in het SGR2 geen projectlocatie opgenomen. Nieuwe verspreide vestiging van permanente bloembollenteelt op zeezandgrond is in dit beleid niet toegestaan.

Het Structuurschema Groene Ruimte 2 en de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening zijn overigens beide nog niet behandeld door de Tweede Kamer en het is inmiddels de bedoeling de nota's samen te voegen tot de Nota Ruimte.

Commissie Structuurversterking Veenkoloniën

In het rapport "Van afhankelijkheid naar kracht" (mei 2001) van de Commissie Structuur-

versterking Veenkoloniën staat expliciet aangegeven dat de commissie in de Veenkoloniën mogelijkheden ziet voor nieuwe ontwikkelingen in intensieve teelten. Hierbij wordt onder andere gedacht aan bloembollen. De stuurgroep voor de Veenkoloniën, bestaande uit de provincies Groningen en Drenthe, de waterschappen en de gemeenten in het gebied, heeft dit in haar Agenda voor de Veenkoloniën (april 2002) overgenomen.

3.2 Provincie Drenthe

In het Provinciaal Omgevingsplan (december 1998) is aangegeven dat uitgangspunt is dat de landbouw in Drenthe duurzaam, veilig en concurrerend produceert. De provincie bevordert een afname van de milieudruk van de landbouw door een meer samenhangend stimuleringsbeleid gericht op een duurzame grondgebonden landbouw.

De provincie Drenthe heeft geen specifiek beleid ten aanzien van de lelieteelt. Wel ziet de provincie de lelieteelt als groeisector. In dit kader heeft de provincie subsidie verleend aan de Stichting Regionaal Onderzoek Lelieteelt in Noord en Oost Nederland (ROL). De Stichting heeft subsidie gekregen voor een project om meer kennis op te doen over de lelieteelt in Noord-Nederland en deze kennis door te geven aan de lelietelers. Het onderzoek vindt plaats op een proefveld in Wapse.

Lelieteel

In het algemeen vindt alleen de teelt van lelies en de daarmee samenhangende activiteiten, zoals het spoelen van de leliebollen, in Drenthe plaats. Het betreft met name teelt door of voor Noord-Hollandse telers.

De broeierij en de handel van de leliebollen is en blijft waarschijnlijk geconcentreerd in West-Nederland.

4

4.1 Teelt

Leliebollen worden in het voorjaar geplant. Voor de bollen geplant worden, worden deze ontsmet tegen schimmels en plagen die op de bol zitten. Veelal worden de bollen enige tijd in bestrijdingsmiddelen ondergedompeld. Ook de gronden worden voor het planten van de leliebollen in sommige gevallen ontsmet. In de zomer worden de bloemknoppen verwijderd, omdat dit de bolopbrengst vergroot. Vervolgens wordt het loof verwijderd en worden de leliebollen in de herfst geoogst. De lelieteelt kent, net als andere bloembollen, een meerjarige cyclus. Leliebollen zijn meerjarige planten die zich vegetatief vermeerderen: bollen produceren in het jaar voordat ze gaan

bloeien kleine bolletjes die door de kwekers weer gebruikt worden voor het volgend seizoen. De bollen worden na het pluizen (zo wordt het pellen van leliebollen genoemd) gesorteerd in "leverbaar" (omtrek > 10 cm) en "plantgoed" (< 10 cm).

Meer dan 80% van de lelieteelt in Drenthe is contractteelt op akkerbouw- of veehouderij-bedrijven. Ook huren Noord-Hollandse telers grond in het gebied. De teelt van lelies begint vaak met het huren van land door een ondernemer uit Noord-Holland. Dit gaat langzaam over in contractteelt, omdat de afstand die dagelijks moet worden overbrugd erg groot is. Planten selecteren blijft de contractgever vaak zelf doen, maar de overige werkzaamheden worden uitbesteed aan de contractnemer die de bollenteelt op die manier snel in de vingers krijgt. Steeds meer Drentse telers overwegen vervolgens over te stappen van contractteelt naar een eigen teelt. Bollenteelt vormt daarbij een alternatief voor de akkerbouw als gewas met hoge toegevoegde waarde. (KAVB, 2001) Slechts circa 5% is eigen teelt. Er bestaan ook diverse vormen van strategische allianties waarbij contractgever en -nemer een gezamenlijk belang in een partij hebben. De Drentse teler teelt, de andere partij regelt de afzet. (*mondelinge mededeling D. Osinga, KAVB*) Contracttelers zijn zowel melkveehouders als akkerbouwers en een enkele lelieteler die vaak ook eigen teelt heeft. Bij de gehuurde grond gaat het deels om grond van gepensioneerde boeren die op die manier nog

wat bijverdienen. Verder verhuren melkveehouders grond, wanneer zij hun grasland willen vernieuwen. Voordien werd dan vaak de grond voor een jaar aan een akkerbouwer verhuurd als aardappelland.

Voor lelieteelt moet de grond AM-vrij (vrij van aardappelmoeheid ofwel aaltjes) zijn. Dit is in Drenthe niet overal het geval, zodat de teelt niet overal in Drenthe mogelijk is. Om deze reden wordt de teelt van lelies ook regelmatig verplaatst naar schone percelen. De bollen zelf hebben niet veel last van de aaltjes, maar landen als Japan en de Verenigde Staten stellen strenge eisen aan importbollen. Deze grote bollenkopers willen de bollen niet kopen, wanneer de grond niet vrij is van aardappelmoeheid.

Lelieteelt is juist in Zuidwest-Drenthe geconcentreerd, omdat de intensiteit van de aardappelteelt daar altijd lager is geweest en er daardoor minder problemen zijn met aardappelmoeheid. Overigens worden wel langzaam steeds meer gronden in Drenthe, bijvoorbeeld in De Veenkoloniën, vrijgemaakt van aardappelmoeheid. Het is afhankelijk van de vraag in de markt naar bollen en de ontwikkelingen in het EU-landbouwbeleid voor zetmeelaardappelen of dit AM-vrij maken sneller of langzamer zal gaan. (*mondelinge mededeling D. Osinga, KAVB*)

Op het proefveld voor lelies in Wapse vindt onderzoek plaats naar de aspecten van lelieteelt op veenkoloniale zandgrond en

zware zandgrond. Verschil met de zandgrond in het westen is dat de zandgrond in Drenthe humusrijker is, waardoor onkruid een groter probleem is.

Verder waait het hier minder dan in West-Nederland en liggen veel percelen tussen houtwallen. Daardoor blijft het gewas 's ochtends langer nat, waardoor bijvoorbeeld schimmelsekten sneller kunnen toeslaan.

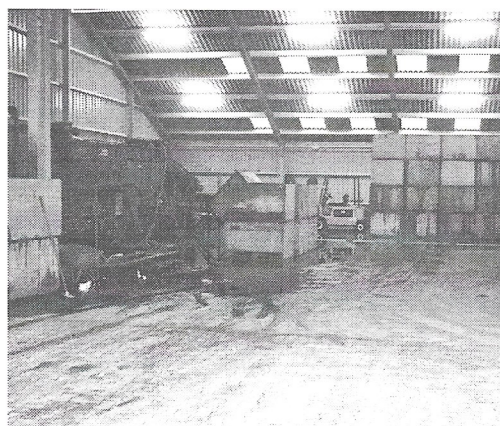
4.2 Spoelen

Om beschadiging van de bollen tijdens de oogst te voorkomen wordt relatief veel aanhangende grond mee gerooid. De aanhangende grond wordt door middel van spoelen van de leliebollen verwijderd. Dit gebeurt op zogenaamde spoelplaatsen. Het spoelwater wordt in een bassin gebracht, waarin het meegevoerde slib (zand) kan bezinken.

4.3 Afzet

De afzet van de leliebollen vindt plaats via de keten in West-Nederland. Alle overige activiteiten (broeierij, handel, transport en verpakken) zijn daar geconcentreerd. Voor een deel worden de leliebollen wel in Drenthe exportklaar gemaakt. Zestig procent van de leliebollen wordt geëxporteerd, vooral naar Japan, de Verenigde Staten en Italië. Daar worden ze opgeslagen en vervolgens in gedeelten in kassen geplant en tot bloei gebracht (broeierij). Zo kunnen er het jaar rond lelies als snijbloemen op de veiling worden aangeboden.

De rest van de bollen gaat naar het Westland

waar ze worden 'afgebroeid', waarna ze grotendeels alsnog naar het buitenland gaan. Van het eindproduct blijft uiteindelijk slechts tien procent in Nederland.

In tegenstelling tot de broeierij van tulpen, zal de broeierij van lelies voorlopig in West-Nederland blijven plaatsvinden. Dit heeft te maken met het feit dat lelies een volumineus product zijn in vergelijking met tulpen. Dit betekent hoge transportkosten, zodat broeierij bij voorkeur dichtbij de veiling plaatsvindt. De leliebloemen zullen altijd getransporteerd moeten worden naar de veiling in West-Nederland, omdat de bloemenveiling in Eelde uitsluitend een regionale functie heeft. Het ziet er niet naar uit dat Eelde op korte termijn een bovenregionale functie krijgt. (*mondelijke mededeling D. Osinga, KAVB*) Dit betekent dat het er niet naar uitziet dat de lelieteelt in Drenthe de bouw van kassen voor de broeierij met zich meebrengt.

Milieuaspecten

5 Volgens het woordenboek is een lelie niet alleen een mooie witte bloem, maar ook het zinnebeeld van reinheid en onschuld. Dit is echter in tegenstelling met de lelieteelt, die alles behalve een schone teelt is. Zowel het gebruik in kilogrammen bestrijdingsmiddelen als de milieubelasting van de gebruikte bestrijdingsmiddelen is zeer hoog in de lelieteelt. Ook worden veel meststoffen gebruikt. Lelieteelt draagt dan ook aanzienlijk bij aan vervuiling van het milieu met bestrijdingsmiddelen en het levert een bijdrage aan vermisting. Bovendien kunnen ingrepen in de waterhuishouding, zoals het aanleggen van drainage en het slaan van grondwaterputten, tot verdroging leiden.

5.1 Bestrijdingsmiddelen

16

Middelen

In de lelieteelt worden herbiciden (tegen onkruid), fungiciden (tegen schimmelziekten), nematiciden (tegen aaltjes) en insecticiden gebruikt. Hiervan zijn de fungiciden en de insecticiden verreweg de belangrijkste. Met nematiciden wordt de grond ontsmet. Nematiciden zijn vooral nodig bij een te krappe vruchtwisseling (bijvoorbeeld eens in de twee jaar lelies op hetzelfde perceel). In het verleden werden zowel in de bollen- als de aardappelteelt veel vloeibare grondontsmettingsmiddelen gebruikt. Tegenwoordig mogen deze middelen nog maar maximaal eens in de vijf jaar worden gebruikt. Vooraf is schriftelijk toestemming nodig van de Plantenziektkundige Dienst. Op dit moment is alleen het middel metam-natrium nog toegelaten. Een alternatief voor natte grondontsmetting vormt stomen of het onder water zetten van de gronden (inundatie). Herbiciden worden meestal eenmalig voor de opkomst van het gewas toegepast. Enkele middelen worden echter ook tijdens de groei toegepast. Vooral chloridazon en metamitron worden veel in de lelieteelt gebruikt. Zodra het loof boven de grond komt, spuiten telers tegen schimmels en insecten. Fungiciden en insecticiden worden in grote hoeveelheden toegepast tijdens het groeiseizoen. De gebruikte middelen komen overeen met de middelen die in de aardappelteelt worden toegepast, maar de frequentie van de bespuiting ligt hoger en het groeiseizoen duurt ook langer dan dat van aardappelen. Met

name minerale olie wordt veel toegepast als insecticide. Een veel gebruikte fungicide in de lelieteelt is prochloraz. Fungiciden worden ook gebruikt om de leliebollen voor het poten of tijdens de bewaring te ontsmetten.

Een deel van de in de lelieteelt toegepaste bestrijdingsmiddelen staat vanwege de giftigheid voor het milieu en/of voor de mens op de lijst van de te saneren middelen uit het Meerjarenplan Gewasbescherming.

Gebruik

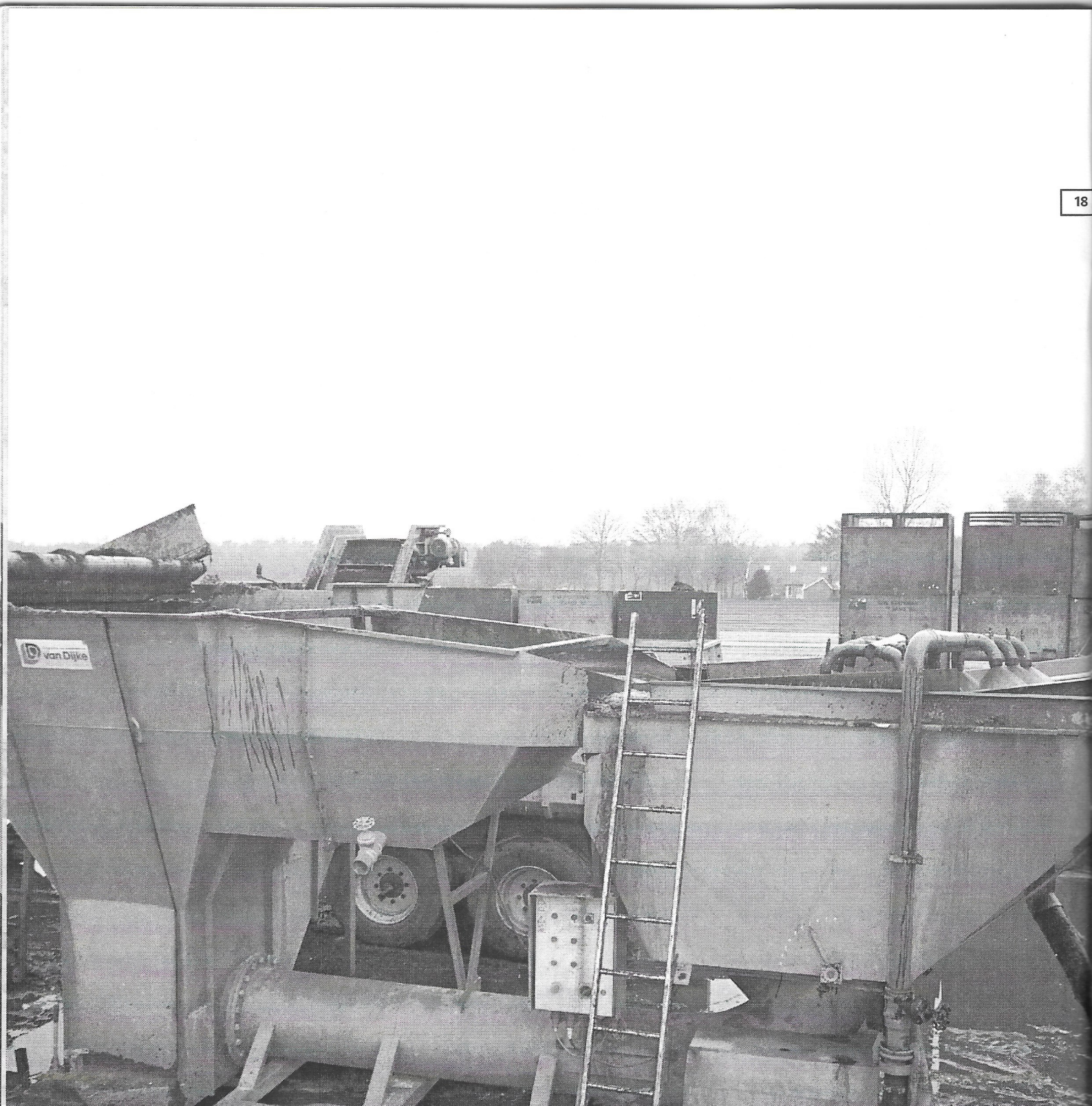
Het totale bestrijdingsmiddelengebruik is hoog in de lelieteelt. Wanneer het gebruik per hectare bekeken wordt, staat de teelt van lelies, na de teelt van champignons, rozen en chrysanten, op de vierde plaats. In 2000 werd gemiddeld 104 kilogram bestrijdingsmiddelen (actieve stof) per hectare gebruikt. Ter vergelijking: in de zetmeelaardappelteelt is het bestrijdingsmiddelengebruik gemiddeld 12 kilogram per hectare en in de suikerbieten-teelt en de teelt van snijmaïs gemiddeld 4 en 1 kilogram per hectare. Overigens is het gemiddeld gebruik per hectare in de lelieteelt ten opzichte van 1998 wel met 10% afgenomen. (bron: CBS)

Niet alleen het aantal kilogrammen maar ook de milieubelasting van de in de lelieteelt gebruikte bestrijdingsmiddelen is hoog. Door de sector wordt in veel gevallen gewezen op het feit dat ruim 50% (in kilogrammen actieve stof) van het bestrijdingsmiddelengebruik in

Naam werkzame stof Soort middel Saneringslijst MJP-6

aldicarb	insecticide	ja
asulam	herbicide	nee
captan	fungicide	ja
carbendazim	fungicide	nee
chloorprofam	herbicide	ja
chloorpyrifos	insecticide	ja
chloridazon	herbicide	nee
deltamethrin	insecticide	ja
esfenvaleraat	insecticide	nee
fluazifop-P-butyl	herbicide	nee
fluazinam	fungicide	nee
glyfosaat	herbicide	nee
iprodion	fungicide	nee
lambda-cyhalothrin	insecticide	nee
MCPA	herbicide	ja
metamitron	herbicide	ja
metam-natrium	nematicide	ja
minerale olie	insecticide	nee
prochloraz	fungicide	ja
procymidon	fungicide	ja
propoxur	insecticide	ja
thiofanaatmethyl	fungicide	nee
tolclofos-methyl	fungicide	nee
vinchlozolin	fungicide	nee

* Het is mogelijk dat de toepassing van een in de tabel opgenomen werkzame stof na de publicatie van de notitie door het College voor de Toelating van Bestrijdingsmiddelen is verboden.

de lelieteelt bestaat uit minerale olie, die een verwaarloosbaar risico heeft voor het milieu. (Minerale olie is een insecticide die wordt gebruikt voor de bestrijding van luizen). Wanneer echter gekeken wordt naar de totale milieubelasting per hectare, dan is de lelieteelt toch de meest milieubelastende teelt in Nederland. In teelten zoals snijmaïs en suikerbieten is de milieubelasting per hectare relatief gering, aardappelen scoren gemiddeld. In de milieubelasting zijn drie milieueffecten meegenomen: risico's voor waterorganismen, risico's voor bodemorganismen en verontreiniging van het grondwater door uitspoeling van bestrijdingsmiddelen.

Sinds 1 januari 2000 dienen telers op basis van het Lozingenbesluit open teelt en veehouderij een teeltvrije zone op percelen die grenzen aan een sloot aan te houden. Deze zone mag niet worden bemest of bespoten. Voor bloembollen bedraagt de breedte van de teeltvrije zone 150 cm. Wanneer gebruik wordt gemaakt van een vanggewas of van speciale spuittechnieken is de breedte van de verplichte teeltvrije zone lager. Bij gebruik van een emissiescherm of bij biologische teelt van bloembollen hoeft geen teeltvrije zone te worden aangehouden.

Er zijn geen cijfers beschikbaar over het gemiddeld gebruik aan bestrijdingsmiddelen in de lelieteelt in Drenthe. In het algemeen wordt in Drenthe in de lelieteelt een ruimere vruchtwisseling toegepast dan in het Westen

(volgens de KAVB eens in de zes jaar lelies op hetzelfde perceel). Bij een krappe vruchtwisseling vindt al snel ziekteaccumulatie plaats. Waarschijnlijk is het gebruik aan grondontsmettingsmiddelen in de lelieteelt in Drenthe daarom lager dan in het westen van Nederland. Aan de andere kant zijn onkruid en schimmelziekten in Drenthe een groter probleem, waardoor het gebruik van herbiciden en fungiciden wellicht hoger is. Ook is het in Drenthe door het 'landklimaat' wat warmer, waardoor er eerder tegen luis gespoten wordt dan in het westen.

Risico's

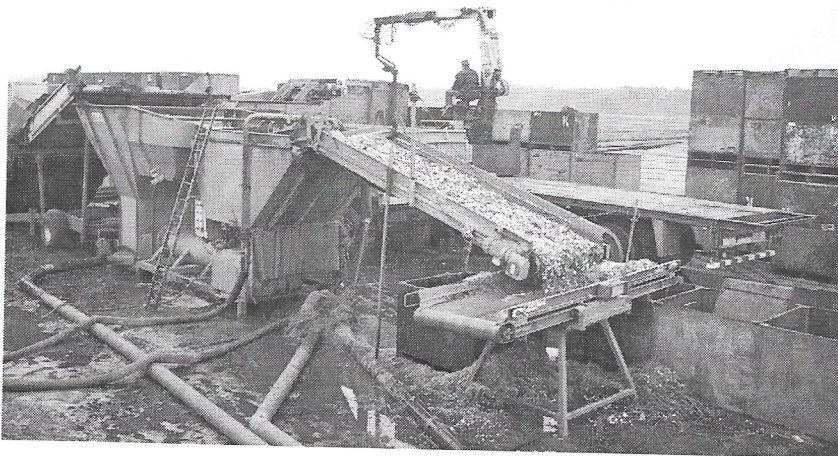
De risico's van het bestrijdingsmiddelengebruik in de lelieteelt zijn afhankelijk van de gebruikte middelen, de lokale omstandigheden en de betrokken personen, dieren en organismen. Bestrijdingsmiddelen verschillen in giftigheid, afbreekbaarheid en snelheid waarmee ze uitspoelen naar het grondwater. Sommige middelen zijn zelf niet giftig, maar hebben wel giftige afbraakproducten.

Bestrijdingsmiddelen kunnen zich via drie wegen in het milieu verspreiden:

- 1 drift (het verwaaien van bestrijdingsmiddelen door de wind)
- 2 vervuiling van bodem of grondwater met persistente middelen
- 3 afspoeling naar oppervlaktewater

Er is in Drenthe nog nooit onderzoek gedaan naar de mate van vervuiling van bodem,

grond- en/of oppervlaktewater door bestrijdingsmiddelen als gevolg van de lelieteelt. De lelieteelt verplaatst zich steeds naar andere percelen, zodat het moeilijk zal zijn om een relatie te leggen tussen bijvoorbeeld vervuiling van het grondwater en de teelt van lelies. Dit mede vanwege het feit dat veel bestrijdingsmiddelen worden gebruikt die ook worden gebruikt in de aardappelteelt. Gezien het hoge gebruik aan bestrijdingsmiddelen (zowel in kilogrammen als in milieubelasting) en de aanwezigheid van goed doorlatende zandgronden in Drenthe, zal de lelieteelt echter zeker bijdragen aan de vervuiling van het milieu met bestrijdingsmiddelen.

5.2 Meststoffen

De lelieteelt is een intensieve teelt, waardoor er flink bemest wordt met organische mest en kunstmest. Met name het gebruik aan stikstof is hoog. In het project Praktijkcijfers 2 dat gericht is op het halen van de landelijke verliesnormen voor stikstof en fosfaat zat in 2001 bijna 50% van de lelieteelers boven de normen voor 2003. Wel hebben de deelnemers in Noordoost Nederland gemiddeld een lager stikstofoverschot dan in het Noordelijk zandgebied in Noord-Holland. Dit heeft te maken met het feit dat in Noord-Holland bollen permanent op dezelfde percelen geteeld worden.

Een overmaat aan meststoffen leidt tot vermesting en verzuring van de bodem, het grond- en oppervlaktewater. Ook vanwege het hoge gebruik aan meststoffen heeft de lelieteelt dus een negatief effect op de milieukwaliteit in Drenthe.

5.3 Waterhuishoudkundige ingrepen

De lelieteelt is gebaat bij een lage grondwaterstand. Dit in verband met de grote gevoeligheid voor schimmels en rottingsproblemen. Percelen voor bollenteelt worden daarom vaak gedraineerd. Wanneer

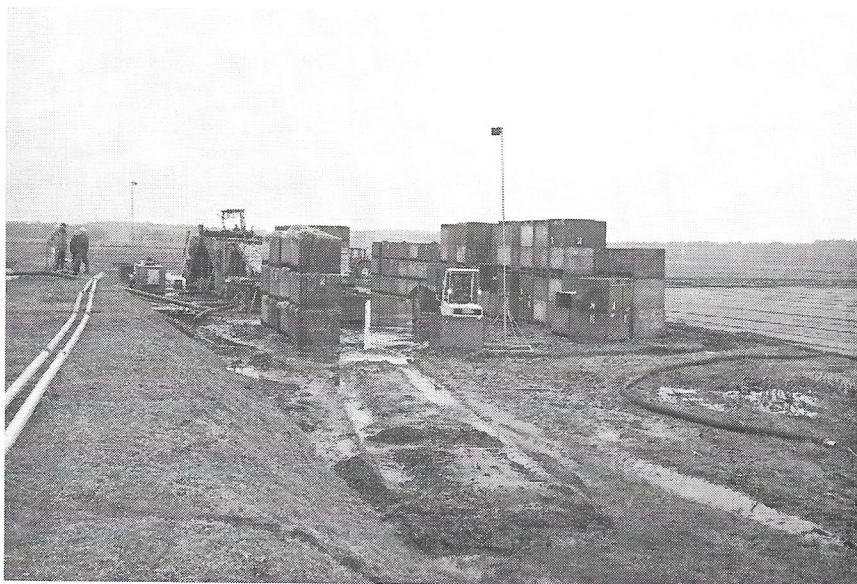
gedraineerde percelen met lelies liggen in de directe nabijheid van natuurgebieden, kan de ontwatering leiden tot verdroging van aangrenzende natuurgebieden.

Beregening, vooral in de groeiperiode, heeft een aanzienlijk effect op de opbrengst van de leliebollen (25% meeropbrengst, bron: KAVB). Voor beregening wordt gebruik gemaakt van oppervlaktewater of grondwater. Bij het gebruik van grondwater worden pompputten geslagen. Ook dit kan leiden tot verdroging van natuurgebieden.

5.4 Spoelen leliebollen

Bij het spoelen van de leliebollen wordt het spoelwater verontreinigd met slib, resten bestrijdingsmiddelen en meststoffen. Om te voorkomen dat via uitspoeling onder spoelbassins verontreiniging van grondwater en bodem plaatsvindt, is een vloeistofdichte voorziening onder het spoelbassin noodzakelijk.

Het spoelwater kan vanuit het spoelbassin opnieuw worden gebruikt. Het lozen van spoelwater op het oppervlaktewater, op de bodem of op het riool is niet toegestaan. Het naspoelwater mag wel onder voorwaarden geloosd worden.

Het zogeheten spoelzand dat overblijft, bevat waarschijnlijk ook vaak resten bestrijdingsmiddelen. Dit spoelzand mag daarom niet zondermeer overal worden verspreid. Vervuilde grond mag namelijk niet worden aangebracht op schone grond. Het spoelzand moet worden teruggevoerd naar het perceel van oorsprong of naar een ander perceel waar tenminste de laatste twee jaar gedurende een jaar bollen zijn geteeld.

Het spoelzand mag alleen elders gebruikt worden om percelen op te hogen, wanneer bodemonsters van het spoelzand uitwijzen dat de grond schoon is.

Biologische bollenteelt

Biologische bollenteelt beslaat op dit moment nog slechts een te verwaarlozen oppervlakte van het totale bloembollenareaal in Nederland. De teelttechniek, het bewaren van het plantgoed en de afzet vormen helaas nog grote knelpunten. Helaas, want uit milieuoogpunt is de biologische bollenteelt veruit te verkiezen boven de gangbare bollenteelt.

6

6.1 Algemeen

Biologische teelt van bloembollen bestaat sinds 1992, maar nog steeds worden slechts zeer weinig bloembollen biologisch geteeld. In 1995 is een onderzoek gestart naar de perspectieven van de biologische bollenteelt. Er zijn twee proefbedrijven gestart en de biologische telers hebben de handen ineen geslagen om zich op de markt als eenheid te presenteren. De biologische bloembollen beslaan echter al vijf jaar een oppervlakte van circa twintig hectare. Dat is een promisse van het totale bloembollenareaal. Biologische lelieteelt wordt op dit moment alleen nog bedreven door proefbedrijf 'De Noord' in St. Maartensbrug. In Drenthe vindt geen biologische bollenteelt plaats.

Hoeve Vertrouwen uit Wieringerwerf verzorgt de afzet van de biologische bloembollen. Hoeve Vertrouwen levert alle 150 soorten biologische bollen die op de verschillende biologische bedrijven aangesloten bij de kwekersvereniging Biobol worden geteeld.

Er worden bollen via postorder aan particulieren geleverd en verpakte bollen aan detail- en groothandel. Ook broeiers, gemeenten en andere grootgebruikers kunnen er terecht.

Speciaal voor gemeenten heeft de Milieu-federatie Noord-Holland de 'Bollenband' ontwikkeld. De Bollenband gaat er vanuit dat een beperkt aantal gemeenten met een aantal biologische bollenkwekers een meer-

jarig contract sluit. De kwekers zijn hierdoor verzekerd van de meerjarige afzet van een deel van hun producten. Elk jaar kunnen binnen het kader van het gesloten contract nieuwe afspraken worden gemaakt over assortiment en hoeveelheden.

6.2 Knelpunten

De teelttechniek, het bewaren van plantgoed en de afzetmarkt zijn de grootste knelpunten voor de biologische bollenteelt.

Teelttechniek

Bij de teelttechniek zijn allereerst onkruid en ziekten een probleem. Omdat er in de biologische teelt niet wordt gespoten met chemische middelen, is er veel onkruid. Onkruid wordt handmatig of mechanisch verwijderd. Ook wordt er op het moment geëxperimenteerd met het afdekken van de velden met stro. De bol blijkt namelijk genoeg eigen energie te hebben om zonder zonlicht te kunnen ontkiemen en groeien.

Verder drukken schimmelziekten, zoals vuur, de opbrengst. Om schimmelziekten minder kans te geven worden minder bollen per vierkante meter geplant. Hierdoor kan het gewas na een dauwrijke nacht of na regen sneller drogen.

Tenslotte is gebrek aan stikstof, dat noodzakelijk is voor de voeding van de bol, niet bevorderlijk voor een hoge opbrengst en kwaliteit van de bollen. In de biologische

bloembollenteelt worden organische meststoffen, zoals stalmest en compost, gebruikt omdat het gebruik van kunstmest niet is toegestaan. In het voorjaar is de stikstof uit deze organische meststoffen echter minder goed beschikbaar, omdat het dan te koud is om de biologische stikstofproductie snel op gang te brengen. Ook om deze reden worden minder planten per vierkante meter geplant. Er wordt nu geëxperimenteerd met een systeem van slangetjes, waardoor vloeibare mest wordt gepompt en in de directe omgeving van de bollen wordt geloosd.

Bewaren

In de periode tussen de oogst en het opnieuw planten van de bollen moeten de bollen bewaard worden. In deze bewaarperiode kunnen de bloembollen worden aangetast door ziekten. In de gangbare bloembollenteelt vindt er daarom in de bewaarruimtes vaak nog een behandeling met een gasvormig bestrijdingsmiddel plaats. Het blijkt erg lastig te zijn om leliebollen zonder het gebruik van bestrijdingsmiddelen tot het voorjaar te bewaren zonder dat ze gaan schimmelen.

Afzetmarkt

Op dit moment is de vraag naar biologische bollen nog maar gering, wat de afzet moeilijk maakt. Een knelpunt is dat biologische bloembollen een stuk duurder zijn dan de gangbare bollen; biologische tulpen zijn bijvoorbeeld tweemaal zo duur.

De praktijk in Drenthe

Uit voorbeelden uit de praktijk in de gemeente Westerveld blijkt dat de gevolgen van de lelieteelt voor milieu, natuur en landschap in Drenthe in werkelijkheid nog veel omvangrijker te zijn dan in het voorgaande is beschreven.

Een belangrijke oorzaak hiervan is het feit dat beleid ten aanzien van de lelieteelt volledig ontbreekt, waardoor lelieteelt en het spoelen van lelies ook in

landschappelijke zeer waardevolle gebieden

en in de nabijheid van waardevolle natuurgebieden

plaatsvindt. Daar komt nog bij dat regelgeving,

bijvoorbeeld ten aanzien van spoelplaatsen, niet in alle

gevallen wordt nageleefd. Ook de handhaving door de

gemeente schiet op dit punt tekort. Informatie voor de

navolgende voorbeelden is verkregen van de werkgroep

Bollenboos uit de gemeente Westerveld.

Lelies op essen

Lelies worden in Drenthe vaak op essen geteeld, omdat die hoger gelegen zijn en bestaan uit relatief droge zandgronden. In de gemeente Westerveld worden bijvoorbeeld lelies geteeld op de Leggelder esch, de es van Uffelte, de essen rond Diever en nabij Wapse, de Westeinder esch, de Dwingelder esch en de Vledder esch.

Aangezien essen inzigtgebieden zijn, is het risico op uitspoeling van bestrijdingsmiddelen naar het grondwater groot. Daar komt nog bij dat de lelieteelt op essen ook kan leiden tot verstoring van het cultuurhistorisch waardevolle esdek. Dit heeft te maken met het feit dat bij de oogst relatief veel aanhangende grond wordt mee gerooid.

Lelies in de nabijheid van natuurgebieden

In de gemeente Westerveld liggen verschillende percelen waar lelies geteeld worden in de nabijheid van belangrijke natuurgebieden. Verlaging van de grondwaterstand en het

hoge gebruik aan bestrijdingsmiddelen kunnen negatieve effecten hebben op deze natuurgebieden. Voorbeelden zijn leliepercelen nabij of in de randzone van de nationaal parken Drents-Friese Wold bij Wapse en het Dwingelderveld bij Westeinde, nabij het bos- en natuurgebied Vledderveld tussen Vledder en Vledderveen en nabij de veentjes op de Leggelder esch.

Leliespoelplaatsen

In Westerveld zijn er op het moment 5 spoelplaatsen in gebruik. In de praktijk blijken deze leliespoelplaatsen de meeste direct zichtbare gevolgen te hebben voor

landschap en milieu. Allereerst worden leliespoelplaatsen midden in landschappelijk waardevolle gebieden gerealiseerd.

Voorbeelden hiervan vormen een spoelplaats midden op de es van Uffelte en een spoelplaats op de es van De Nul nabij het Drents-Friese Wold. De es op de spoelplaats in Uffelte wordt al jaren door de gemeente Westerveld gedoogd.

Realisering van een spoelplaats betekent een flinke ingreep in het landschap. Een terrein wordt uitgegraven, soms wordt er nog een hoge wal omheen gelegd en het spoelen neemt zijn aanvang. De foto's geven aan hoe ingrijpend dit is.

In het voorgaande is al aangegeven dat onder een spoelplaats een vloeistofdichte voorziening noodzakelijk is om verontreiniging van bodem, grond- en oppervlaktewater met bestrijdingsmiddelen en meststoffen te voorkomen. Dit geldt zeker, wanneer een spoelplaats wordt gerealiseerd op goed doorlatende esgronden. In de praktijk blijkt een vloeistofdichte voorziening lang niet altijd aanwezig. De huidige spoelplaats op de es van De Nul heeft tot op heden bijvoorbeeld geen vloeistofdichte ondergrond.

Het overgebleven spoelzand wordt niet in alle gevallen teruggebracht naar het perceel waar het vandaan kwam. Wanneer het spoelzand elders wordt opgebracht, moet onderzocht zijn of het zand schoon is. Deze regel blijkt niet altijd in acht te worden genomen. Het spoelzand wordt op allerlei plaatsen gestort. In 2001 is het spoelzand vanuit een spoelplaats in Wapse bijvoorbeeld verplaatst naar onder andere een particulier erf en diverse weilanden. Ook had een camping het terrein met spoelzand van bollen opgehoogd zonder dat bodemonderzoek was uitgevoerd. Nadat de eigenaar hierover door de gemeente was aangeschreven, is het bollenzand weer afgegraven. Op dit moment is voor de aanleg van een leliespoelplaats in Drenthe alleen een milieuvergunning van de gemeente vereist. Een afweging of de spoelplaats ook in het landschap past, behoeft niet te worden gemaakt wanneer de spoelplaats wordt

ingericht op agrarische grond. Uit een uitspraak van de rechtbank blijkt namelijk dat een spoelplaats wordt aangemerkt als een voorziening behorende bij de agrarische bedrijfsuitoefening. In feite is dit een manco in de Drentse bestemmingsplannen voor het landelijk gebied. Er is alles voor te zeggen om spoelplaatsen op een bedrijventerrein of in ieder geval op een bouwperceel te realiseren.

Kapotte bermen

In de periode dat de bollen gerooid en gespoeld worden, vinden er veel verkeersbewegingen plaats met zwaar landbouwverkeer. Op de smalle wegen in de gemeente Westerveld leidt dit tot kapotte bermen en modder op de wegen. Door omwonenden wordt dit ervaren als gevaarlijke situaties. Vooral het feit dat leliebollen worden gerooid in de herfst, die veelal nat is, speelt hierbij een rol.

Grondwaterputten

Ten behoeve van de lelieteelt zijn in de gemeente Westerveld op diverse essen pompputten geslagen, zoals bijvoorbeeld op de Dwingelder esch, de Westeinder esch, de Leggelder esch, de Eemster esch, de Zuurlander esch, de Molen esch en de es van De Nul. Een aantal hiervan is gelegen in de randzone van de nationale parken Drents-Friese Wold en Dwingelderveld. Deze gebieden zijn al verdroogd en het grote aantal pompputten in de nabijheid zal kunnen leiden tot

2007

een verdere verdroging van deze gebieden. Wanneer geen oppervlaktewater beschikbaar is, is het in Drenthe op basis van de provinciale verordening waterhuishouding toegestaan om ten behoeve van de beregening van hoog salderende gewassen, zoals bollenteelt, een grondwaterput te slaan. Voor onttrekkingen tot 10m^3 per uur is in heel Drenthe een melding aan de provincie voldoende. In gebieden met beperkte gebruiksmogelijkheden in verband met natuurwaarden kan door de provincie voor een onttrekking tot

60m^3 per uur een vergunning worden verleend. In de rest van Drenthe geldt een vergunningplicht vanaf 60m^3 . De hoeveelheid onttrokken grondwater moet gemeten, geregistreerd en gerapporteerd worden. De meeste pompputten die zijn gerealiseerd in de gemeente Westerveld, zijn geslagen in gebieden waar tot 60m^3 een meldingsplicht geldt. Dit betekent dat er geen nadere afweging gemaakt is of de pompput zal leiden tot verdroging van natuurgebieden in de nabijheid.

Conclusies en discussie

8 De afgelopen jaren heeft er in Drenthe een sterke groei van de lelieteelt plaatsgevonden. De provincie Drenthe staat van alle Nederlandse provincies met haar lelie-areaal inmiddels op de derde plaats. Bij de groei van de lelieteelt gaat het met name om uitbreiding van het areaal van Noord-Hollandse telers, die niet in Noord-Holland gerealiseerd kan worden. In Noord-Holland zelf leidt dit tot het niet verplaatsen van lelieteelt uit waardevolle gebieden. Dit is in tegenstelling met het rijksbeleid dat er op gericht is om bollenteelt uit waardevolle gebieden in West-Nederland te verplaatsen. Opvallend is dat de lelieteelt in Drenthe juist ook met name in landschappelijk zeer waardevolle gebieden in Zuidwest Drenthe sterk is gegroeid. Je kunt je daarom afvragen of er hier geen sprake is van verplaatsing van het probleem. Hoewel de provincie groei van de lelieteelt in de Ueenkoloniën wenselijk acht, is de groei daar juist beperkt. Oorzaak is met name het gebrek aan AM-vrije gronden (= vrij van aardappelmoeheid).

Geen alternatief voor de akkerbouw

De lelieteelt in Drenthe is voornamelijk contractteelt; slechts een zeer beperkt areaal is eigen teelt. De belangrijkste handelsactiviteiten blijven geconcentreerd in West-Nederland. De omvang wat betreft hectares is beperkt in vergelijking tot het totale akkerbouwareaal. Verder is de praktijk dat de lelieteelt veelal plaatsvindt op gronden van melkveehouders in het kader van de graslandvernieuwing. Voorheen waren deze gronden voor de akkerbouw vaak beschikbaar als ruilgrond. Ook op gronden van gepensioneerde boeren worden leliebollen geteeld. Deze gronden komen eveneens dus niet beschikbaar voor de akkerbouw. Voor de traditionele akkerbouw in Drenthe betekent de lelieteelt dan ook nog geen alternatief. In feite vormt de lelieteelt eerder een concurrent dan een alternatief voor de akkerbouw in Drenthe.

Milieubelasting

De lelieteelt scoort op allerlei milieuaspecten slecht. De teel van leliebollen kent een zeer hoog bestrijdingsmiddelengebruik, zowel in kilogrammen als wat betreft milieubelasting. Verder worden er veel meststoffen gebruikt en is er sprake van een hoog watergebruik. Groei van de lelieteelt in Drenthe leidt dus tot een verhoging van de milieubelasting door de landbouw in Drenthe.

Het is dan ook vreemd dat de provincie de groei van de lelieteelt in Drenthe stimuleert. Dit staat namelijk haaks op haar beleid dat gericht is op verduurzaming van de Drentse

landbouw. Weliswaar stimuleert de provincie ook proeven gericht op een milieuvriendelijkere lelieteelt, maar er zijn geen (milieu)-randvoorwaarden aan de teelt gesteld. In feite is er ook nog nauwelijks zicht op het resultaat. Duidelijk is wel dat de lelieteelt in ieder geval geen voorloper is in duurzame landbouw. Biologische lelieteelt vindt in Nederland wel op kleine schaal plaats, maar vormt op korte termijn geen alternatief.

Op kwetsbare locaties

Het feit dat lelievelden deels gesitueerd zijn op zeer kwetsbare locaties, zoals essen en/of percelen in de nabijheid van natuurgebieden, leidt nog tot een sterkere milieubelasting. Daar komt bij dat ook om landschappelijke redenen lelieteelt op deze kwetsbare locaties ongewenst is, onder andere vanwege de aanwezigheid van spoelbassins. De spoelbassins voor leliebollen worden midden in het landelijk gebied gesitueerd, terwijl dit soort activiteiten normaal gesproken op bedrijventerreinen of op zijn minst op agrarische bouwpercelen plaatsvindt. Dit met de daarbij benodigde voorzieningen, zoals een vloeistofdichte ondergrond. De situering van lelieteelt en spoelbassins in zeer kwetsbare gebieden is een ongewenste praktijk, waar op dit moment geen (ruimtelijke) sturing op plaatsvindt.

In deze vorm en in deze gebieden niet acceptabel

Als de bollenteelt in Nederland als een gegeven wordt beschouwd, dan is verplaatsing

van de bollenteelt uit de waardevolle gebieden in West-Nederland een goed beleidsuitgangspunt wanneer dit wordt gecombineerd met milieu- en ruimtelijke winst. De Milieufederatie Drenthe is echter van mening dat groei van de lelieteelt zoals die nu in Drenthe plaatsvindt, niet acceptabel is. Er kleven grote milieu- en landschappelijke bezwaren aan de lelieteelt in deze vorm en in deze kwetsbare gebieden. In feite staat de lelieteelt in Drenthe op het moment haaks op het provinciaal omgevingsbeleid. Op grond hiervan achten wij een discussie over de lelieteelt in Drenthe noodzakelijk.

Beleid noodzakelijk

Aan de provincie, de Drentse gemeenten en de waterschappen vragen wij om bij deze negatieve ontwikkelingen ten aanzien van de lelieteelt in te grijpen en daar beleid op te ontwikkelen. Voor de kwetsbare gebieden gaat het daarbij om de invulling van een terughoudend en remmend beleid via het ruimtelijk instrumentarium. Daarnaast is het de vraag of er in Drenthe een gebied aangewezen zou kunnen worden, waar de omstandigheden gecreëerd kunnen worden voor de ontwikkeling van duurzame lelieteelt. Uitgangspunten hiervoor kunnen bijvoorbeeld zijn: een ruime vruchtwisseling en een gescheiden watersysteem. Het is gewenst om in dit kader onderzoek te starten.

Bronnen

LITERATUUR

Agenda voor de Veenkoloniën, 2002, Stuurgroep voor de Veenkoloniën

Areaalgegevens bloembollen 2001, Bloembollenkeuringsdienst

Barelds, I. en M.E. Butter, Pesticiden in de lelieteelt, rapport 46 Wetenschapswinkel Biologie RUG

De bollenteelt kan en moet schoner: teelttechnische en juridische mogelijkheden, 1993, Zuidhollandse Milieufederatie

Bollenteelt in duurzaam perspectief, 2001, Milieufederatie Noord-Holland

Duurzaam in Bloei. Ontwikkelingsbeeld Bloembollen en Bolbloemen, 2001, KAVB

Noord en Oost Nederland: bollenteelt als plattelandsontwikkeling, 2001, KAVB

Landbouwtellingen en cijfers gebruik bestrijdingsmiddelen, Centraal Bureau voor de Statistiek

Meerjarenplan Gewasbescherming, 1991, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Osinga, D., 2002, mondelinge mededeling

Praktijknieuws, 2002, Praktijkscijfers 2

Provinciaal Omgevingsplan, 1998, provincie Drenthe

Provinciale verordening waterhuishouding Drenthe, 1996, provincie Drenthe

Snoo, G. de en F. de Jong, Bestrijdingsmiddelen en milieu, 1999

Structuurschema Groene Ruimte 2, 2002, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Van afhankelijkheid naar kracht, 2001, Commissie Structuurversterking Veenkoloniën

Werkgroep Bollenboos, 2002, mondelinge mededeling

WEBSITES

www.bloembollenkeuringsdienst.nl

www.cbs.nl

www.ctb-wageningen.nl

www.ecobulbs.nl

www.gewasbescherming.nl

COLOFON

Uitgave	Miliefederatie Drenthe, november 2002
Drukwerk	Raster
Binnenwerk	RCG
Foto's	Bram Verhave, Wim van Dalen
Grafische vormgeving	Jeannette Ensing

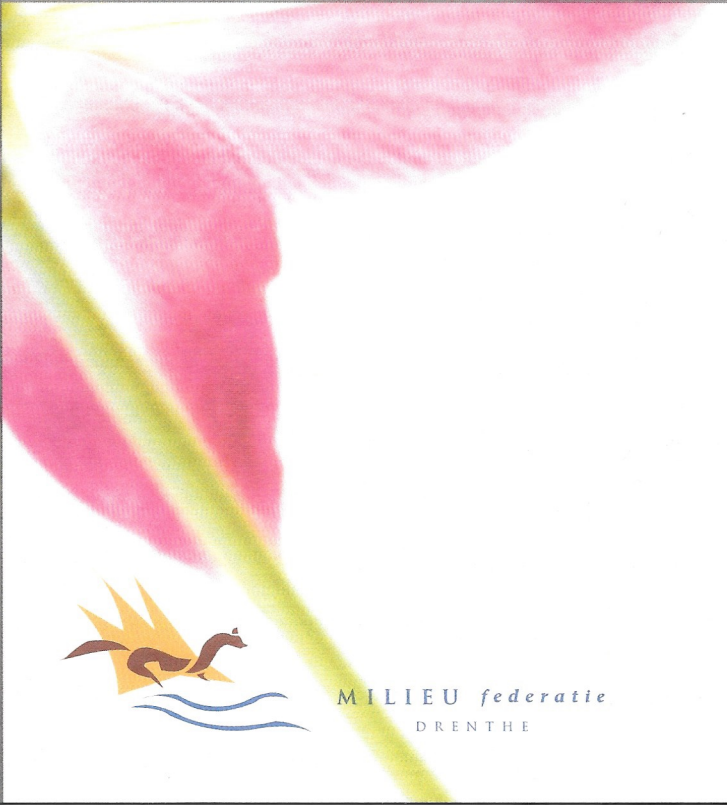
Deze uitgave is te bestellen bij:	Miliefederatie Drenthe Hertenkamp 6 9401 HL Assen tel. (0592) 311150 fax (0592) 330201 mfd@antenna.nl
--------------------------------------	--

MILIEU *federatie*
DRENTH E

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt dankzij een
bijdrage van de Nationale Postcode Loterij

■ **NATIONALE** ■
POSTCODE
■ **LOTERIJ** ■

MILIEU *federatie*
DRENTHÉ